

LUG'ATNI O'QITISHNING AHAMIYATI

Yusupova Gulnoza

Jizzax davlat pedagoika institute

***Annotatsiya:** Ushbu maqola o'qituvchilarga 1-12 sinflarida ikkinchi darajali lug'at qo'llanmasini nima uchun va qanday amalga oshirishni ta'minlashga qaratilgan. Maqolada ikkinchi darajali lug'at so'zlari nimani anglatishini va so'z bilimlarini oshirish uchun so'z boyligini oshirishga bo'lgan ehtiyojni o'rganib chiqadi. Shuningdek, u o'qituvchilarga o'qituvchi bo'lganida qo'llaniladigan tegishli matnlar va mashg'ulotlarni hamda o'quvchilarning yangi lug'at so'zlarini o'rganishini qo'llab-quvvatlash uchun maktabdan uyga bog'lanish usullarini taklif etadi. Matnlar va mashg'ulotlar uchta sinf darajalariga bo'lingan: 1-2, 3-5 va 6-12. Bundan tashqari, maqola ikki qismga bo'lingan bo'lib, unda o'quvchilarning so'z boyligini oshirish uchun nima uchun va qanday yo'llar ko'rsatilgan.*

***Kalit so'zlar:** ikkinchi darajali lug'at, so'zlarni bilish, savodxonlikni rivojlantirish, haqiqiy adabiyot*

So'zlar va so'z ma'nolarini bilish talabalarning ilmiy yutuqlari uchun juda muhimdir.

Lug'at, Stahl (2005) tomonidan bilim sifatida belgilangan; shunchaki ta'rif emas, balki so'zning dunyoga qanday mos kelishini tushunish. So'zga oid so'zlarni bilishni tinglash va o'qish orqali anglash mumkin, retseptiv lug'at deb nomlanuvchi va og'zaki va yozma so'zlar orqali hosil bo'ladigan yoki ifodali lug'at sifatida tanilgan. Ingliz tilida deyarli 600,000-800,000 so'zlar mavjud; shuning uchun bu yangi lug'atni o'rganishni doimiy jarayonga aylantiradi. O'rtacha talaba birinchi sinfni taxminan 6000 so'zlashuv nutqi bilan boshlaydi (Chall, 1983). Talabalar har yili taxminan 3000 ta so'zni o'rganishda davom etadilar. (Bek, McKeown, Kucan, 2013). Keyinchalik, boshqalardan ko'ra ko'proq o'qitishni talab qiladigan ba'zi so'zlar mavjud. Amaliyotchilar davom etayotgan

savol: «1-12 ta ta'limda so'z boyligini oshirish uchun qaysi so'zlarni o'rgatish kerakligini qanday aniqlaymiz».

Lug'at - tinglash va o'qish orqali muvaffaqiyatli tushunish uchun zarur bo'lgan tanqidiy qobiliyatdir.

Boshlang'ich sinflarda o'qituvchilar o'qitishi kerak bo'lgan asosiy ko'nikmalardan biri bu o'quvchiga o'qish va matndan ma'no olishga o'rgatishdir. O'qishni o'rganish doimiylikdir va ikkinchi darajali o'qituvchilarning o'quvchilarga o'qiganlarini tahlil qilish va tanqid qilishni o'rgata olish qobiliyatlari bilan davom etadi (Chall, 1983). Talabalar, agar ular dekodlashayotgan so'zlarning ma'nosini bilmasa, biron bir matnni tushunishda muvaffaqiyat qozonmaydi. Ko'pchilik uchun so'z boyligini bilmaslik o'quvchilarning matn ma'nosiga kira olmasliklariga sabab bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, Xart va Risli (1995) farovonlik oilasida o'sadigan talabalar bilan ishchilar oilasiga nisbatan professional oilaga nisbatan katta tafovut mavjudligini aniqladilar. Bolaning hayotining dastlabki to'rt yilida professional uy sharoitida bolalar 45 million so'zni, ishchi oilalar farzandlari 26 million so'zni, farovonlik oilalari bolalari atigi 11 million so'zni eshitdilar. (Iltimos, e'tibor bering, bu so'zlar takrorlangan bo'lsa ham, so'zlarning umumiy sonini o'z ichiga oladi.) Umuman olganda, professional uy xo'jaliklarida bolalar tomonidan eshitiladigan so'zlar soatiga tasdiqlovchi (dalda beruvchi so'zlar) so'zlar bo'lgan, farovonlik uylari bolalari soatiga ko'proq taqiqlarni eshitishgan (yo'q, to'xtang va hokazo).

PreKdan oldin bolalar eshitadigan so'zlar orasidagi bo'shliq bilan, saqlovchi o'qituvchilar bo'shliqni bartaraf etish uchun strategiyalar bilan jihozlangan bo'lishi kerak. O'quvchilarning so'z bilimlarini oshirish uchun so'z boyligini o'qitish jarayonida foydalanish mumkin bo'lgan ko'plab strategiyalar mavjud. Shunga qaramay, Milliy o'qish paneli (NRP; 2000) talabalarga lug'atni turli usullar bilan o'rganishni taklif qiladi va bitta usul ham maqbul emas. Agar to'g'ridan-to'g'ri o'qitish kabi usul ishlatilsa, talabalar hali ham yangi so'z birikmalariga takroriy va ko'p marotaba ta'sir ko'rsatishlari kerak. Ushbu bilimlarni hisobga olgan holda, nafaqat o'qituvchilarni o'qitishning tegishli strategiyasini belgilashni o'rgatishlari,

balki o'quvchilarning so'zlar bo'yicha avvalgi bilimlarini hisobga olishlari kerak. O'quvchilarning oldingi so'z bilimlari bilan tanishish o'qituvchilarga qaysi so'zlarni o'z sinflarida amalga oshirishi kerakligini aniqlashga imkon beradi. Qaysi yangi so'zlarni o'rgatish kerakligini aniqlashda ehtiyotkorlik bilan o'ylash kerak. Natijada, o'qituvchilarga ushbu muammoni hal qilishda yordam berish uchun Uch bosqichli tizim (Beck & McKeown, 1985) amalga oshirilishi kerak. Ushbu maqolada uch bosqichli tizim joriy qilinadi va muhokama qilinadi. Bundan tashqari, ushbu maqola 1-12 sinf o'quvchilari bilan amalga oshirilishi mumkin bo'lgan haqiqiy adabiyotlardan va mashg'ulotlardan foydalangan holda ikkinchi darajali so'z boyligini o'qitishni ta'minlashga qaratilgan.

Xulosa

Talabalarni barcha fan yo'nalishlari bo'yicha yuqori ilmiy o'qitishga jalb qilish so'z bilimlari va so'z boyligini qo'llab-quvvatlaydi. O'qituvchilar uchun asosiy yo'nalish interfaol ta'lim orqali ikkinchi darajali so'z boyligini va akademik tilni joriy etish va modellashtirish bo'lishi kerak. O'quv qo'llanmasi haqiqiy adabiyotlar bilan bog'langanda talabalar qo'shimcha so'z boyliklariga ega bo'ladilar. Shu sababli, o'qituvchilarni o'quvchilarni jalb qilish va so'z bilimlarini samarali oshirish uchun stsenariy dasturidan tashqari haqiqiy adabiyotlardan foydalanishni rag'batlantirish kerak. NRP (2000) so'zlarni o'qitish uchun yondashuv sifatida interfaol o'qish ovoz chiqarib o'qishni taklif qiladi. Ushbu oldingi bilimlardan kelib chiqqan holda, biz 1-12-sinflardagi barcha bolalar savodxonlikni rivojlantirish uchun yuqori akademik so'z boyligini rivojlantirish va muvaffaqiyatli o'quvchilar bo'lishlari uchun haqiqiy adabiyotlarni interfaol o'qish orqali ikkinchi darajali so'z boyliklarini o'qitishga muhtoj ekanliklarini ta'kidlaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Andreae, G., va Parker-Ris, G. (2001). Jirafalar raqsga tusha olmaydi. Nyu-York: Orchard Books.
2. Bec, I. L., McKeown, M. G., & Kucan, L. (2013). So'zlarni hayotga etkazish: ishonchli so'z birikmalariga ko'rsatma. Nyu-York: Guilford Press.

3. Biemiller, A. (2004). Boshlang'ich sinflarda so'z boyligini o'rgatish. J.F.Baumann va E.J. Kame'enuei (tahr.), Lug'at bo'yicha ko'rsatma: Amaliyotga tadqiqot. Nyu-York: Guilford.
4. Billman, L. (2002). Bu kitoblar kichik bolalar uchun emasmi? Ta'lim etakchisi, 60 (3), 48-51.
5. Butcher, KR, & Kintsch, W. (2003). Matnni tushunish va nutqni qayta ishlash. A.F.Halida &
6. RW Proctor (Vol. Eds.) & I.B. Vayner (Bosh muharrir), Psixologiya bo'yicha qo'llanma, 4-jild, Eksperimental psixologiya (575-595 betlar). Nyu-York: Vili.
7. Charades! (2016). FatChicken studiyalari. (Versiya 2.4) [Mobil dasturiy ta'minot]. [Http://itunes.apple.com](http://itunes.apple.com) saytidan olingan
8. Chick, K. (2006). Tarixiy rasmlar kitoblardan foydalanish orqali talabalar hamkorligini rivojlantirish. Ijtimoiy tadqiqotlar, 97 (4), 152-157. doi: 10.3200 / TSSS.97.4.152-157